

МИНАЛО И СЪВРЕМЕННОСТ

ЕЛЕНА – ДУХОВНО И КНИЖОВНО СРЕДИЩЕ

Христо Медникаров

Елена заема определено място в духовния живот на страната. Тя е от ония прибалкански градчета, за които белгийският консул в Русе през миналия век казва, че в тях "българското племе се е съхранило в пълната си чистота, славянските традиции са много по-добре запазени от всякъде другаде и говорът е най-чист – това е истинската България".

Елена е един от духовните мостове, по които прочутата Търновска книжовна школа от времето на Второто българско царство предава своите традиции на възрожденската култура. В запазената от Дойно Граматик Псалтир "печатан във Венеция от Винченцо, син на Божидар Вукович, воевода от Подгорица", е написано "че се подарява на храма на черквата "Св. Никола" в 1518 г. от някой си Пера". Това говори за съществуването на църква в Елена и за нейната роля като книжовно хранилище от началото на 14 в.

Като наследници и продължители на книжовната традиция през 18 в. тук се подвизават Йосиф Брадати, предшественик на Паисий Хилендарски, Стоян Граматик, Дойно Граматик и Иван Кършов, направили три преписа на Паисиевата история.

Истински ценител на книгата е Дойно Граматик, за когото еленчанинът Марко Дичев пише: "От библиотеката на поп Дойна, ако и тя да пострада на 22 ноември 1877 г. от нашествието на Сюлейман паша в гр. Елена, пак са останали няколко печатни книги и ръкописи. Един грамаден ръкопис, освен църковно-религиозни разкази, съдържа и речи против самовили и магьосници. Върху един от вътрешните листове на този ръкопис написано е: "сија книжиця написал аз даскал

Петко". През 1802 г. поп Дойно купил от един хилендарски дякон едно старо руско съчинение, в което се говори за разделението на църквата във време на патриарха Фотия. Освен това, тази книга съдържа и много интересни сведения за старата българска история..."

За любовта на еленчани към книгата говори и наличието на богата библиотека към старата църква "Св. Никола", изгорена при кърджалийското нашествие в града в 1800 г.

Съвсем не е случайно и това, че още в 1690 г. в Елена се открива килийно училище, за което се споменава в ръкописен служебник: "Когато са заучи Станю на Даскал Ненча от слава тебе Боже наш Та изучи До: Та зех Псалтир от Стойна Кършув за четири гроша: – Амин: ... от рождество Христово 1754". Става дума за даскал Ненчо от с. Тича, Сливенско, извикан през 1740 г. от Плаковския манастир да учи децата в Елена.

Естествено, върху тази книжовна почва през 1843-44 г. във възрожденското градче се ражда прочутата Еленска даскалоливница с известните еленски учители Никола Момчилов и Никола Михайловски, чиито ученици са бъдещите духовни творци Петко Р. Славейков, Драган Цанков, Добри Чинтулов, Добри Войников, Никола Козлев и плеяда още бележити българи.

Това дава основание на П. Р. Славейков да каже: "Елена взема перевес в успеха на учението и до днес има първенство между всички градища и села в България".

Еленската даскалоливница е първият български педагогически институт, ако и не първият български университет, който изпраща подготвени учители по цяло Българско – от Охрид до Тулча, от Видин до Одрин и Цариград.

Двадесет години по-късно в Елена изниква друго културно-просветно огнище – читалището, основано от родолюбиви еленчани само осем години след първото – Свищовското читалище.

То е не само едно от първите у нас, но развива и богата плодотворна дейност – театрална, музикална, лекционна, библиотечна, спомага за

израстването на видни дейци на изкуството, културата и науката, за духовното извисяване на хората от Елена и Еленския край. С цялата си дейност той прекрива границите на регионалното и се превръща в стожер на духа, във високо авторитетен и любим дом за еленчани.

Елена е родно място на такива първенци на духа като Иларион Макариополски, Стоян Михайловски, Никифор Попконстантинов, Петко Ю. Тодоров. В това градче са забити родовите корени на писателя Емилиян Станев, който изрече проникателните думи за това градче: "Ако в Търново започна писателското ми зачатие, Елена ме създаде БЪЛГАРСКИ писател" (Недописани спомени, с. 80).

В Елена цари и до днес атмосферата на духовното, както в отношението на еленчани към книгата, така и към театъра и музиката. Затова гостуващи театри и музикални изпълнители говорят с възторг за чувствителната, отзивчива и критична публика на градчето.

Всичко това е плод на традициите, натрупани през годините.

Елена, макар и малко градче, има свой скромнен принос и в издателската дейност. Още в 1895 г. Сава П. Кършовски прави пръв опит с издаването на в. "Татковина", от който излиза само един брой. Шест години след него, в 1901 г. втори опит прави книжарят и печатарят П. А. Калчев с в. "Истина", от който в продължение на четири години излизат 97 броя. Оттогава чак в 1925 г. временен комитет започва издаването на в. "Еленски балкан", от който излиза само един брой.

Най-сериозен е опитът с издаването на редовен седмичен обществено-политически и книжовен вестник от Панайот С. Кършовски с неговата "Еленска защита", който излиза най-продължително – от 10 април 1926 до 1941 г. Едновременно с него излизат с по един или няколко броя от името на разни организации следните вестници: "Еленска трибуна", национално-либерален вестник с редактор П. С. Кършовски; "Кооперативен лист", издание на Еленската популярна банка; в. "Здравец", издание на еленското дружество "Здравец"; "Читалищно дело", орган на Еленския околийски читалищен съюз; "Еленски зов", издание на дружеството за културно-икономическо издигане на Елена; "Вестник на малка етична библиотека", спътник

на редица книжки под същото име, редактиран от Стоян Йорд. Островърхов; "Еленска трибуна", седмичник за политика, култура и стопанство, редактиран от комитет начело с Петко Кършев; "Юбилеен лист", орган на юношеския туристически съюз "Чумерна"; в. "Роден зов", редактиран от Рашо Градинаров.

От всичките тия вестници, родени в Елена, повечето са излизали случайно и така са умирали след първите си броеве, други са преживели няколко дни или месец, трети е достигнал 4-годишна възраст. Само един от тях – "Еленска защита", успява да оцелее 15 години. Това се дължи на неговия упорит, енергичен и родолюбив редактор-стопанин Панайот С. Кършовски.

Той е син на Сава поп Христов Кършовски, един от петимата братя революционери и летописци на борбите ни за освобождение. След като завършва гимназия в Русе и право в Женева, П. С. Кършовски служи във ведомството на правосъдието, на просветата и финансите, като съдия и гимназиален учител повече от 26 години. Уволнен през 1923 г. по време на земеделското управление, той си идва в родния град, набавя си печатница и се отдава на културно-книжовна и обществена работа. Написва и издава следните книги: "Нещастна жертва на любовта", драма в 3 действия (Русе, 1885); "Етюд за Раковски" от проф. П. Сирку, превод от руски (Свищов, 1891); "Ръководство за произношението на френски език" (Ст. Загора, 1897). Редактира в. "Татковина", в. "Ловчански новини" (1907) и сп. "Българка" в Чирпан и Ловеч от 1896 до 1902 г. Сътрудничи на много вестници и списания. След установяването си в Елена написва и отпечатва в собствената си печатница книгите: "Кърджалийското нападение в Елена" (1925); "Историята на Панайот Хитовата чета" (1928); "Протоиерей Петко Франгов", кратка биография; "Из миналото. Документи по политическото ни възраждане", кн. I-II, 1927 – 1929; "Из миналото на град Елена", кн. I-X, 1928-1933; Календарче "Самуилец", год. I-VII (1925-1931); "Архимандрит Галактион Хилендарец. Живот и дейност" (1932) и "Велчовата завера" в съавторство с Бонка Ст. Йорданова и Стоян Йорд. Островърхов (1935).

Едно от най-значителните дела на П. С. Кършовски е издаването на в. "Еленска защита", чието предназначение по думите на редактора му е да служи на града, като защитава всестранныте

му духовни, стопански и културни интереси. Чрез вестника си ратува за задоволяване на стопанско-икономически нужди на града и околната и способства за духовното сближение и обединение на всички еленчани, останали в града или пръснати из страната. Другата му задача е да изяснява миналото, настоящето и бъдещето на Елена. И разбира се, като всеки вестник и "Еленска защита" отразява обществения и културен живот в Еленския край.

Особено ценен е приносът на "Еленска защита" в издирването и обнародването на автентични материали из миналото на града, както и други статии, които хвърлят светлина по редица въпроси от националната ни история.

С право можем да наречем П. С. Кършовски и неговия вестник летописци на родния край.

Благодарение на П. С. Кършовски и на други родолюбиви еленчани и особено на проф. С. С. Бобчев излизат и два тома "Еленски сборник" (т. I – 1931 и т. II – 1938 г.) – ценни изследвания за обществено-историческото и културно-просветното дело в Елена.

През 1968 г. отново излиза нов Еленски сборник. Във връзка със 150-годишнината на Еленската даскалоливница краеведът Петко Петков издаде изследването си "Зарите на Еленската даскалоливница" (1993). През същата година по случай 130-годишнината на Еленското читалище "Напредък" излезе сборникът "Стожер на духа", опит за история на богатата читалищна дейност в града.

Ценни са многобройните издания на музея в Елена по различни поводи.

Особено интересна е художествено-документалната повест на еленчанина Константин Терзиев "Чорбаджиите", излязла през 1993 г., с която се прави опит за правилно осветляване на някои исторически факти от миналото на възрожденска Елена.

Творчески колектив подготвя издаването на енциклопедичен речник за дейци на науката, културата и изкуството и стопански ръководители, който ще представлява ценен справочник за духовния капитал на хората от Еленския край.

МЕЖДУНАРОДНИЯТ СТАНДАРТЕН НОМЕР НА КНИГАТА I S B N - УСЛОВИЕ ЗА ЛЕГИТИМНОСТ

Татяна Дерменджиева

Системата на международния стандартен номер на книгата възниква в края на 60-те години в Западна Европа. През 1967 г. се въвежда като национална система за номериране на книги във Великобритания, а през следващите две години се възприема и от САЩ, Канада и Австралия. През периода 1968-1972 г. въпросът за номериране на книжната продукция се разглежда на международно равнище от ЮНЕСКО и от Международната стандартна организация, която през 1972 г. издава и международния стандарт ISO 2108, определящ принципите и процедурата за въвеждане на системата.

Целта на ISO 2108 е да координира и стандартизира положението на книжните номера, така че ISBN да идентифицира едно заглавие или издание на дадено заглавие от конкретен издател и е уникален за това издание. ISBN системата е изработена преди всичко за номериране на книги, но в по-широк смисъл може да се използва за всички видове материали, издавани от издателства. Този проблем се решава от национален стандарт, който определя обхвата на ISBN системата. Според БДС 15716-83 у нас ISBN се използва само за книги. Всеки ISBN се състои от 10 цифри, разделени на четири части, т. е. **груповият идентификатор** или идентификаторът на страната се определя от Международната ISBN агенция в Берлин по национален, географски или езиков принцип. Броят на цифрите в идентификатора на страната е съобразен с книжовната продукция. Следователно страни с голяма книжна продукция ще получават едно или двуцифров идентификатор, а тези с по-малка книжна продукция три или четирицифров. Република България има код 954.

Втората част на ISBN е **издателският идентификатор**, който е индивидуален за всяко издателство или издаваща институция. Издател-

ският идентификатор е с дължина от една до пет цифри и е в зависимост от издателската продукция на издаващата институция. Присъждането на издателският идентификатор се осъществява от националната ISBN агенция.

Идентификаторът на заглавието или т. нар. пореден номер на книгата е третата част на ISBN. Той варира от една до шест цифри и е в зависимост от дължината на идентификаторите на страната и издателството.

Контролната цифра е последната част от ISBN. Тя служи за проверка правилността на изписването на целия ISBN. Както вече посочих, броят на цифрите във всяка част на ISBN е променлив, но винаги общият брой е десет.

ISBN системата се управлява на две нива, като международното управление е от компетенцията на Международната ISBN агенция със седалище в Берлин. Тя определя състава и структурата на групите от идентификатори на страните, отговаря за общия контрол на системата, издава списанието "ISBN review", което информира за приложението на системата ISBN по света. Международната агенция съдейства за издаването на Международен справочник на издателства Publishers' International ISBN Directory, който се публикува всяка година и включва наименования, адреса и издателския идентификатор на издателствата по света. В 20., последно издание на Международния справочник на издателствата, са включени 292380 адреса на издателства от 206 страни.

Второ ниво на управление и контрол на системата ISBN е националното, което се изпълнява от националната ISBN агенция. У нас Националната ISBN агенция е структурно звено от Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" – София, и действа от март 1991 г. До края на юни 1994 г. в системата на ISBN у нас са регистрирани 985 издаващи институции (държавни и частни издателства, фирми с издателска дейност, фондации и др. под.). От началото на въвеждането на системата ISBN у нас досега по предварителна заявка в Националната ISBN агенция, международен стандартен номер на

книгата са получили 16400 заглавия.

От 1993 г. националните ISBN и ISSN агенции месечно публикуват информация за книгите под печат, за нови издателства, регистрирани в системата на ISBN, за нови периодични издания, получили международен стандартен номер на периодичните издания (ISSN) в своя бюлетин "Новини от ISSN и ISBN". През 1993 г. беше публикуван и справочник на издателства, редакции и печатници в България, който ориентира в множеството частни, обществени и държавни институции и лица, свързани с издаването и отпечатването на книги и периодични издания в България. Справочникът съдържа адресите на 752 книгоиздателства, 1111 издатели и редакции, 211 печатници и 1267 наименования на периодични издания. Динамиката на промените в издателската институция е значителна през последната година, което ще бъде адекватно отразено и в предстоящото издание на справочника на издателствата, редакциите и печатниците.

Република България е една от страните в Европа, която със закъснение се включва в системата ISBN и все още информационният ѝ потенциал не се използва пълноценно, като се има предвид, че около 80 на сто от книгите в България са с ISBN. Засега ISBN е задължителен елемент при описание на книгите в националната библиография на България. Той се използва като уникален номер за търсене на информация в автоматизираните системи на Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" – София.

Бъдещето на ISBN у нас е в неговото използване в търговията с книги, т. е. превръщането на книгата в пълноценна търговска стока. Това се осъществява с провеждането на т. нар. **щрих код** на книгата, в основата на който е международният стандартен номер на книгата, предшестван от трицифров идентификатор 978. Наличието на ISBN и щрих код легитимира българската книга на международния пазар.